

## **RAMAYANA – THE PARADOXES OF A MYTHICAL LOVE**

Anca Doina Ciobotaru

Assoc. Prof., Hab., PhD, George Enescu University of Arts, Iași

*Abstract: Ramayana – a troubling mix of realness and fiction, has long been a fascination to the minds of researchers who are passionate about the mysteries of Hindu culture. Translations, studies or dramatizations that have appeared over time have led to a great difficulty in establishing the number of writings addressing the theme. There are plenty subjects inspired by this epic and taken as research themes, which, implicitly, turns them into subjects of polemics: the characters and events, the philosophical, educational and political principles, the layout of the royal court, of administrative structures, of family or of the army, the fashion or weaponry of the age, the unwritten, but strictly abode to moral laws – it seems that everything has been analyzed.*

*However, we have the intention of rereading the poem through the eyes of the 21<sup>st</sup> century European spectator or reader who resists the temptation of a Hindu philosophy-based approached (which has become almost stereotypical), as we intend to begin from the understanding of external influences on the life of a couple belonging to that specific socio-cultural context. Therefore, everything becomes a fact of life, and the troubling love story between Rama and Sita is not only under the sign of destiny, but also under the sign of their power to protect their love from those around them and, equally, from themselves, from their own limitations. Although the story has been known for twenty five centuries, people are still making the same mistakes, they are still hiding behind tradition, dogmas or principles to hide their own weaknesses. We learn from love stories the fact that... we never learn anything.*

*Keywords: Ramayana, puppets theatre, shadow, theatrical anthropology, Hindu culture*

**Ramayana** – amestec tulburător de real și ficțiune, a fascinat (și încă mai fascinează) mințile cercetătorilor împătimiți de tainele culturii hinduse. Traducerile, studiile sau dramatizările apărute de-a lungul timpului au făcut ca numărul tomurilor scrise pe această temă să fie greu numărabil. Subiectele inspirate din această epopee abordate ca teme de cercetare și, implicit, generatoare de polemici sunt numeroase; personajele și întâmplările, principiile filozofice, educaționale și politice, organizarea curții regale, a structurilor administrative, familiei sau armatei, moda vestimentară sau tipurile de arme existente în epocă, legile nescrise, dar respectate cu strictețe, ale moralei – totul se pare că a fost analizat.

Noi însă ne-am propus să recitim poemul cu ochii spectatorului sau lectorului european al secolului XXI, care depășește tentația unei abordări din perspectiva filozofiei hinduse (devenită aproape stereotip) și să ne constituim un punct de plecare în înțelegerea factorilor de influență externi în viața unui cuplu aparținând aceluși context socio-cultural. Astfel, totul devine un fapt de viață, iar tulburătoarea poveste de dragoste dintre Rama și Sita nu mai stă doar sub semnul *destinului* ci și sub cel al puterii lor de a și-o apăra de cei din jur și, în egală măsură de ei înșiși, de propriile lor limite. Deși povestea este cunoscută de douăzeci și cinci de veacuri, oamenii încă mai fac aceleași greșeli, încă se mai ascund în spatele tradiției, dogmelor sau ale principiilor pentru a-și ascunde propriile slăbiciuni. Din poveștile de iubire învățăm că...nu învățăm nimic.

Puterea de seducție a *Ramayanei* vine nu din dimensiunea *eroică* a protagoniștilor ci din cea *umană*, în adâncul ființei lor ei rămânând doi oameni prinși în jocul dulce-amar al iubirii - o parabolă despre dragoste de dimensiunea unei istorii de zeci de veacuri. „Povestea Domnului și a soției sale născuți în trup muritor, suferind necazuri pământești și întemeind *dharma* pe pământ a fost cântată de *riși* în cuvinte de o frumusețe desăvârșită.”<sup>1</sup>

Apropierea de sensurile purtate de transpunerea scenică a *Ramayanei* poate avea ca punct de pornire chiar în faptul că apelează la tehnica umbrelor (wayang kulit); aflată la granița dintre material și imaterial, dintre concret și iluzie, ea exprimă puterea de esențializare a acestei arte, de a dezvălui păstrând misterul, de a provoca meditația. Aceste aspecte, paradoxale la prima vedere, stau sub semnul modului de înțelegere a relației artă-viață proprie brahmanilor, ce au promovat și

---

<sup>1</sup>Valmiki - **Ramayana**, trad.Sergiu Demetrian, trad. Versuri George Coșbuc, Editura pentru Literatură, București, 1968, vol. I, pag. 5

teatrul de umbre răspândindu-l, din sudul Indiei, în întreaga zonă insulară, inclusiv cea jawaneză. Deși subiectul a fost tratat de multiple lucrări de specialitate, fiecare abordare pare a releva o nouă față a sa, dovadă a forței de influență pe care o exercită asupra spiritualității universale, prin codul rafinat al metaforelor plastice, gestuale și sonore și poezia imaginilor oferite de umbre. Faptul nu constituie doar o urmare a abilității de analiză (a textului sau spectacolelor realizate prin dramatizarea sa) a autorilor studiilor ci, mai ales, o reflectare a miezului de adevăr și dramatism pe care povestea protagoniștilor îl poartă. Reevaluarea lor contemporană poate sprijini creatorul de teatru în încercarea sa de a smulge spectatorul european (și nu numai) din inerția psihologică, prin lansarea sa în jocul apropierei de esența unei culturi bazată pe *supranatural*.

Abordările tradiționaliste asupra *Ramayanei* sunt centrate, mai ales, pe studiul textului, o astfel de analiză evidențiind modul în care epopeea reflectă viața în societatea hindusă a timpului. Lectorul român poate beneficia de traducerea variantei repovestite de Rajagopalachari structurată în șapte secțiuni – *kandas* – (cărți) concepute într-o relație de armonie, ele înălțându-se parcă anume pentru impresionarea spectatorului, fiecare conținând referiri la câte o perioadă importantă din viața eroilor centrali: Rāma și Sita. Fiecare parte este astfel concepută încât ar putea funcționa ca o poveste de sine stătătoare iar succesiunea lor trimite lectorul contemporan cu gândul la serialele (structurate în episoade) ce urmăresc destinele unei familii. Trebuie remarcat faptul că deși întinderea temporală a poveștii este de aproximativ șaiszeci și unu de ani, cărțile a treia, a patra și a cincia, cu ponderi considerabile în cuprinderea totală, fac referiri la acțiuni ce se desfășoară pe parcursul unui singur an. Aspectul nu reprezintă o abatere de la armonia întregii structuri literare ci o manifestare a credinței conform căreia: „... când trece în fericire, timpul pare scurt și nu are nevoie să fie povestit pe larg”.<sup>2</sup> Reguli clare de la care nici înțeleptul Valmiki și nici urmașii săi nu s-au gândit să se abată.

Epopeea are multiple resurse dramatice, exploatate de creatori din lumea artelor spectacolului, de-a lungul timpului, în diverse variante: de la spectacol de păpuși la teatru dans, transpunerile scenice implicând nu doar înțelegerea sa ca simplu text literar cu valoare intrinsecă și istorică ci, mai ales, accentuarea acelor aspecte ale conflictului dramatic sau ale caracterelor

---

<sup>2</sup>Valmiki – op. cit., pag. 230

personajelor relevante în contextul în care spectacolul este receptat; în conturarea *atmosferei* proprie fiecărui spectacol va avea, întotdeauna, o importantă contribuție intuiția, creatorul având șansa conturării unui pod ideatic între modul de gândire mitic - care a generat povestea - și cel actual. Dar, la baza numeroaselor transpuneri scenice, în manieră mai mult sau mai puțin tradiționalistă, stă, alături de valorile general umane promovate, dramatismul acestei povești, marcat prin multiple elemente de contra-acțiune. Când totul pare că va avea un traseu ușor de anticipat, personajele iau decizii surprinzătoare dar care, în același timp, atrag atenția spectatorilor. Lupta dintre rațiune și sentiment, dorința de a trăi în spiritului unui cod al onoarei, poate lua forme tulburătoare. Chiar dacă moto-ul ar putea fi: „omul gândește, destinul decide” importantă rămâne libertatea alegerii; eroii sunt puși mereu să decidă calea pe care o vor urma. Evenimentele sunt programate doar parțial de zei, viața personajelor fiind determinată mai ales de propriile acțiuni, din viața prezentă sau din una anterioară. Nimic nu rămâne fără răsplată sau fără pedeapsă. Câtă libertate și câtă alegere? Câtă povară a destinului și câtă neliniște a propriei conștiințe din care au izvorât faptele? Răspunsurile vor diferi mereu în funcție de spiritul epocii, locului sau al culturii căreia îi aparține cel ce va face această încercare.

Complexitatea subiectului, întinderea spațio-temporală amplă a conflictului (timp de aproximativ șaiszeci de ani și aproape întreg continentul indian), existența multor scene colective, susținerea de către eroi a unor adevărate tirade, schimbarea înfățișării (dimensiunilor) personajelor fantastice constituie elemente de încercare (dar și de miză) pentru orice spectacol.

Lecturând epopeea ca pe un posibil scenariu suntem, inevitabil, obligați să pornim de la premisa unui statut special (cu caracter de normă) și, implicit, a existenței unor anume constrângeri în funcție de exigențele reprezentării scenice și ale receptării spectacolului, pe palierele anterior amintite. Atenția este atrasă și de amestecul de ficțiune și fapte consemnate de istorie, de mitic și real; „Caracterul istoric al unor evenimente este atestat și de faptul că Valmiki a păstrat în Ramayana evenimente ce ar fi putut duce la compromiterea morală a eroului său principal, Rama, cum ar fi uciderea pe ascuns a puternicului Vali.”<sup>3</sup> Autorul poemului a înțeles însă că, uneori, chiar și cei aleși, scoborâtori din zei, considerați a fi purtătorii celor mai nobile însușiri morale și fizice, pot avea, uneori, slăbiciuni, pot apela la soluții proprii muritorilor de

---

<sup>3</sup> Valmiki – op. Cit., pag. XII

rând; căderile însă îi fac mai puternici și în loc să îi apropie îi detașează de oamenii obișnuiți; pentru cel ce poartă haloul *eroului* punctele slabe se transformă în puncte forte și nimic nu pare de neiertat. Să nu uităm cum își prezintă, încă de la început, Valmiki eroul:

„ – O, atotcunoscătorule Narada, spune-mi care dintre eroii lumii e mai bogat în virtute și înțelepciune? (...)

- Rama este eroul de care mă întrebi. Coborător din dinastia solară, el domnește acum peste Ayodhya”<sup>4</sup>

Granița dintre virtute și slăbiciune poate fi adesea fragilă; chiar faptul că era deschis, „plin de bună voie” și „își pleca ușor urechea” la problemele celor din jur l-a împins spre neputința de a distinge binele de rău și adevărul de minciună în fața Sitei; nu a mai putut privi, cu ochii înțelepciunii, în sufletul femeii iubite, nu a mai putut vedea dincolo de limitele unor false principii regale. Rama este imaginea *eroului* (în forma sa ideală) dar Sita a *sublimului*. Fără a ne rătăci în teorii și exagerări feministe, putem vedea în ea modelul femeii care știe să-și asume, în egală măsură, destinul (în dimensiunea sa de determinare) și libertatea alegerii. Nimic nu e împovărat pentru ea: nici obligațiile etichetei regale (pentru care fusese educată) și nici dificultățile vieții în pădure (pentru care nu fusese pregătită, dar și le asumă ca pe niște aspecte firești ale vieții de familie); trece peste toate, pentru că așa a decis.

Apartenența, la caracterele arhetipale, a celor doi protagoniști poate fi dezvăluită și prin compararea lor cu eroii legendelor sau basmelor europene (și nu numai) și a schemei tradiționale de structurare a conflictului acestora: „ea”, întruchiparea virtuții și a frumuseții, este răpită; „el”, întruchipare a vitejiei, conform unui cod al onoarei asumat, pornește în căutarea ei și o salvează. Finalul nu este întotdeauna fericit nici măcar în basme; idealul este greu de atins; toți cei care încearcă să-l atingă pot eșua. Distanța dintre bucuria căutării și deznădejdea neputinței sau a incertitudinii este întotdeauna, indiferent de timp și spațiu, foarte mică. Cu cât dorința este mai mare cu atât drama va fi mai puternică. Nu lupta cu cei din afara cuplului este cea dificilă, ci aceea cu propriile neliniști; zbaterea între dorință și datorie, între iubire și onoare este cea care generează dramatismul situațiilor. Nu doar Rama și Sita vor intra în vârtejul acestor semne de

---

<sup>4</sup> idem - pag. 3

întrebare, nu doar cei virtuoși, ci și demonii. Faptul că doi dintre stăpânii lumii demonilor - Maricha și Ravana - își pierd viața doar pentru că nu au puterea de a renunța la dorința de a dobândi parteneri inaccesibili (interziși) demonstrează, fără echivoc, că lupta dintre emoțional și rațional este eternă. În fapt, pare să ni se sugereze că „lumea demonilor” este o lume a unor ființe rivale iar însușirile supranaturale le sunt atribuite doar pentru a pune în valoare pe cei care îi înfruntă; de altfel, ei locuiesc în codru sau stăpânesc insule.

Rețeta succesului tramei pare a fi garantată de prezența unor eroi excepționali puși în situații excepționale. Totul este conceput la modul superlativ; binele și răul au parte de același tratament. Pentru punerea în valoare a eroilor, adversarii trebuiau să fie pe măsură, să aibă capacitatea de a recunoaște calitățile și statutul protagoniștilor. Pentru sublinierea atmosferei, cadrele de desfășurare a tramelor au, întotdeauna, dimensiuni impresionante. Atât Ayodhya cât și Mithila<sup>5</sup> sunt două cetăți vestite, recunoscute de toți mai-marii timpurilor. În mod firesc - originea eroilor nu putea fi una obișnuită. Rama se naște (asemenea fraților săi) ca urmare a înfăptuirii de către Dasaratha a unui ritual special – *yaga*. Chiar dacă explicațiile privind modul de împărțire a licorii miraculoase nu apare explicit el este legat de statutul și rolul fiecăreia dintre soțiile regelui. Se cuvine a remarca că cea care îl va naște pe Rama are, în acest context, un statut privilegiat, chiar dacă toate viitoarele mame au primit în conceperea fiilor ajutor ceresc. „Curând, fiii lui Dasaratha se nascură, Rama din Kausalya și Bharata din Kaikeyi. Sumitra, fiindcă băuse divinul *payasam* de două ori, nascu doi gemeni, Lakshmana și Satrugna. După măsura în care mamele sorbiseră din *payasam*, tradiția socotește pe fiii lui Dasaratha ca părți ale lui Vishnu. Dar socotelile nu au rost, e cu neputință să măsoari aritmetic nemărginirea. *Sruti* ne spune că și o fărâma din Ființa supremă este întreagă și completă prin ea însăși:

Întregul e acela, acesta e întregul,

Ce din întreg purcede întreg e! Când întregul

Luat e din întreg, el tot întreg rămâne!”<sup>6</sup>

<sup>5</sup> Cetatea Ayodhya, condusă de regele Dahasarata, situată în nordul Indiei, pe malul râului Sarayu, locul nașterii lui Rama, era hărăzită a fi condusă de acesta; Mithila este cetatea în care a trăit, la curtea tatălui său, regele Janaka, Sita.

<sup>6</sup>Idem – pag. 14

Rama este legat prin naștere de *sacrificiu*. Protecția acordată, investirea sa cu abilități și calități fizice și morale excepționale nu reprezintă doar un dar, dovadă a mărinimiei zeilor; ei îl predestinează, astfel, pentru a rezolva problemele cu demonii conduși de Ravana care „în trufia lui, ... nu se îngrijise să ceară scut față de oameni.”<sup>7</sup> Jertfa calului va atrage după sine jertfa fericirii fiului. Rama este ajutat de zei pentru că, prin el, ei își rezolvă divergențele. Conform unor reguli inaccesibile muritorilor, zeii și demonii au nevoie de intermediari și de jertfe pentru a-și împlini voile. Fiul lui Dasaratha devine astfel *misionar*.

Și în venirea pe lume a Sitei zeii intervin: „Janaka era nu numai un rege viteaz dar tot atât de bun cunoscător în *sastra* și în *Vede* ca orice alt înțelept; ... era astfel demn a fi tată Sitei care urma să fie soție lui Vishnu, coborât pe Pământ în chip omenesc. Odată, Janaka, dorind să îndeplinească un sacrificiu, începu să are cu plugul locul ales. Ca de obicei făcea acest lucru singur. În vreme ce locul hotărât pentru sacrificiu era curățat și netezit, Janaka văzu printre brazde un copil de-o frumusețe divină. Neavând copii Janaka primi copilul ca pe un dar făcut de zeița Pământului.”<sup>8</sup>

Trebuie remarcat că Janaka pregătește și săvârșește singur sacrificiul menit să determine zeii să îi dăruiască un copil cu înzestrări deosebite. Toate aceste evenimente se succed astfel încât pot sugera modul în care cei doi vor înfrunta sorții, și își vor asuma destinul. Rama va avea întotdeauna alături pe cineva care să îl sprijine în acțiunile sale, în timp ce Sita va fi, în cele mai multe momente limită, singură. Semnificațiile posibile a fi atribuite au rădăcini adânci în modul în care este conceput rolul și locul femeii într-un anumit context socio-cultural, raporturile instituite în cuplu.

Venirea pe lume a celor doi prin mijloace miraculoase aduce nota de *predestinare*. Deși de cele mai multe ori aleg ei înșiși calea de urmat, viața lor are puncte bine stabilite în care trebuie să se înscrie. Rama și Sita primesc o educație centrată pe sentimentul datoriei față de familie, semenii și, bineînțeles, zei, a căror generozitate de a le dăruia calități excepționale trebuia răsplătită cu fapte pe măsură. Sunt cei doi instrumente ale datoriei, ale unor consilii cerești sau își

---

<sup>7</sup>Idem – pag. 12

<sup>8</sup>Idem – pag. 42 - 43

trăiesc viața propriei voințe? Răspunsurile la întrebare pot fi multiple, legate de mentalitatea proprie matricelor culturale cărora le aparțin creatorii și receptorii.

Condensată, povestea poate fi rezumată astfel: Rama, fiul lui Dasaratha, se căsătorește cu Sita, fiica lui Janaka. După doisprezece ani de trai fericit la curte, din dorința de a asigura succesiunea la tron a fiului său Baratha, Kaikeyi cere regelui să îl exileze pe acesta, timp de paisprezece ani, în pădurea Dandaka. Acesta, obligat fiind de o promisiune anterioară, acceptă. Sita decide să-și însoțească soțul în exil. Cei doi trăiesc alți zece ani într-o atmosferă idilică, printre *riși*, în pădure, împreună cu Lakshmana, viața fiindu-le tulburată de răpirea Sitei de către demonul Ravana. Rama pornește în căutarea Sitei, ajutat de *vanara* cucerește insula Lanka, îl învinge și omoară pe Ravana. Neîncrederea cuprinde însă cuprinde inima lui Rama și-i cere Sitei să împlinească ritualul trecerii prin foc, probă a fidelității. Aceasta o face, confirmându-și nevinovăția, după care soții se întorc în Ayodhya unde Baratha îi cedează tronul fratelui întors din surghiun. Viermele geloziei și al îndoielii roade inima lui Rama și o exilează pe acesta în pădure unde ea va naște și va crește cei doi băieți gemeni. După mulți ani, cu prilejul organizării unei ceremonii de sacrificiu fiii se întorc în cetate ca barzi și, sfătuiți de înțeleptul Valmiki, aduc în atenția publicului **Ramayana**. Remușcările, dar și orgoliu, îl determină pe Rama să-i ceară Sitei să repete ritualul în fața curții regale. Sita, considerându-se umilită, preferă să fie *înghițită de pământ*.

Povestea celor doi se constituie ca o dovadă a faptului că soliditatea unui cuplu este demonstrabilă doar prin rezistența la presiunilor celor din jur – oameni sau zei, principalele etape ale relației fiind marcate de diverse încercări. Întâlnirea lor este dinainte hotărâtă dar precedată de probe pe care prințul trebuie să le treacă.

Exilul lui Rama și al Sintei are valențe inițiatice – tânăra familie, care cunoscuse doar bucuriile unei vieți în doi lipsite de griji, va fi pusă în fața unor provocări ce transformă totul într-o căutare dramatică a sensului identității conjugale. Modul în care Sita își asumă - fără a fi obligată acest exil reprezintă, în fapt o pledoarie, pentru modul în care o femeie își asumă destinul soțului ca pe propriul destin. Rezistența la propunerile și amenințările puternicului Ravana sunt de neînțeles chiar și pentru femeile demon. Cine poate avea dimensiunea forței spirituale a Sintei care are puterea să-și depășească condiția fizică limitativă? Existența sa poate

fi privită ca o materializare a definiției dragostei: „Dragostea e însușirea supremă, care după împrejurări ia cele mai felurite înfățișări – cum ar fi curajul și jertfa de sine – tot așa cum aurul poate fi schimbat pentru argint sau alte lucruri de preț.”<sup>9</sup> Îmbinarea dintre dragoste și sentimentul datoriei va constitui izvorul puterii interioare, resursă a rezistenței sale în toate situațiile limită.

Nu întotdeauna, însă, dragostea și datoria sunt compatibile; în cazul bărbaților, amestecul îmbracă, uneori, forme dramatice, contradictorii. Statutul social, puterea fizică sau bogăția nu mai au preț atunci când sentimentele sunt mai puternice decât rațiunea. Demonul Ravana se roagă „cu lacrimi în ochi” de Sita: „O, tu, preafrumoasă! Capu-mi plec la picioarele tale și-ți cerșesc bunăvoia. Sclav al tău sunt. Uitându-mi măreția și puterea, te rog plângând, dăruiește-mi dragostea ta. Niciodată în viață nu m-am plecat așa în fața nimănui.”<sup>10</sup> Gândindu-ne la domnitorul din Lanka ca la un dictator pe care puțini îndrăzneau să-l contrazică, de frica căruia știa întreaga natură, o astfel de scenă este destul de greu de imaginat. În fața unei dificultăți similare ne aflăm și când încercăm să înțelegem de ce Ravana nu acceptă incompatibilitatea pe care Sita i-o evidențiază cu forță și eleganță: „...Îmi cer să te primesc. Ce nebunie! Poate un cerb să se apropie de o lebedă? Poate un ticălos nelegiuit să fie îngăduit în preajma focului de sacrificiu? Nu pun preț nici pe viață, nici pe trup. Cum crezi că aș putea trăi, disprețuită fiind de o lume? Nici nu visa că de teamă ori pentru a scăpa cu viață voi fi vreodată a ta.”<sup>11</sup> Femeia are curajul exprimării propriilor gânduri și sentimente, apărata fiind doar de o pavăză constituită de gestul simbolic al așezării între ei a câtorva fire de iarbă; prin aceasta câștigă chiar respectul propriului agresor și implicit un răgaz de gândire salvator de douăsprezece luni.

Păstrarea cumpătului în fața unui pericol real capătă dimensiuni importante dacă sunt puse față în față cu reacția de descumpănire a lui Rāma dar și cu faptul că el este în egală măsură îngrijorat de soarta soției dar și de reacția celor din jurul său. Putem, astfel, observa că își pierde cumpătul, lăsându-se cuprins de deznădejde și revoltă (el acuză râul Godavari, zeii și cele cinci elemente de tot ceea ce se întâmplă și dorește pieirea lumii), în vreme ce Sita, atunci când situația limită este definitiv conturată, rămâne fermă în credința sa în puterea salvatoare a soțului și a dragostei, căutând soluții încă din primele momente – ea își aruncă bijuteriile chiar în timpul

---

<sup>9</sup>Idem, pag. 253

<sup>10</sup>Valmiki – op. cit., vol II, pag. 9

<sup>11</sup>Idem, pag. 11

zborului prin care este răpită marcând, astfel, calea pe care a fost răpită. Dincolo de *steaua* care-i marchează destinul, fiecare pământean, indiferent de originea sa, este dator să acționeze cu luciditate și hotărâre în fața surprizelor destinului.

Paradoxal, dar uneori Râma alege căi care țin mai mult de obișnuit decât de latura suprapământeană. Intrarea sa în conflictul dintre prinții Sugriva și Vali și omorârea celui din urmă fără o înfruntare directă, într-un mod total inadecvat statutului său de luptător viteaz, poate fi interpretată ca un sacrificiu pe care îl face din dorința de a reuși să o salveze pe Sita dar, în același timp, și ca un semn de slăbiciune și abatere de la codul onoarei care impune atât confruntarea directă cât și recunoașterea valorii adversarului. Comportamentul surprinde adversarul care, cu ultimele puteri își exprimă dezamăgirea: „... cum de te-ai lăsat târât către o faptă ca aceasta? Lumea-i plină de laude pentru vitejia și virtutea ta, iar acum, pe când eram prins în luptă cu altul, ai venit pe ascuns și mi-ai aruncat pe la spate o săgeată ucigătoare. Mincinoasă și necuvenită e faima virtuții tale bărbătești, a cinstei și a milei tale! Ce va mai gândi lumea despre tine, de acum încolo?... M-ai ucis ca un tâlhar, ascunzându-te după copaci. Păcat greu pentru un prinț regesc uciderea unui nevinovat în chipul acesta. Nu ești vrednic pentru domnie. ... Supărarea cea mare este că am fost ucis de un nemernic josnic și păcătos.... E mare păcatul tău căci m-ai ucis în chip nevrednic.”<sup>12</sup> Viteazul Vali e singurul care contestă, argumentând prin invocarea unui fapt concret, atribuirea unei imagini idealizate a eroului desăvârșit; acest aspect însă face ca personajul să fie mai credibil, mai uman și, implicit, mai aproape de puterea de receptare a spectatorilor, mai ales a celor neinițiați. Lipsa oricărei consemnări a vreunei reacții a lui Râma este explicabilă printr-o posibilă dorință a autorului de a proteja imaginea știrbită a protagonistului; încercarea de a intui mecanismul gândirii acestuia poate genera ipoteze speculative care, pe cât posibil, trebuie evitate.

Plauzibilă rămâne doar perspectiva filozofiei de viață proprie contextului cultural analizat, conform căreia înțelepciunea poate fi învăluită doar de „focul dorinței nesătul”. Dorința își are rădăcinile în dragoste care-l arde „în chin întreit”, dublată de „întristare pentru suferința și mânie pentru jignirea adusă ei”.<sup>13</sup> Deși Sita are, prin naștere, puterea de a se salva singură, de a-l

---

<sup>12</sup>Idem, pag. 50-51

<sup>13</sup> Idem, pag. 101

preface pe Ravana în cenușă, ea îndură totul cu răbdare, voind ca totul să vină de la Rama; nimic nu trebuie să știrbească imaginea *domnului*.

Același cod nescris îl va determina și pe Rama să ia decizii surprinzătoare în timpul căutării și a luptei cu regele demon. Astfel, el dă porunci ferme ca nici un oștean să nu facă „stricăciuni sau rele” în orașele și satele din drum; în finalul luptei cu Ravana, atunci când acesta rămâne fără coroană, car de luptă și arme în fața sa el îi va da răgaz de odihnă și de procurare a armelor. Toate evenimentele dintre răpirea și salvarea Sitei urmează un traseu complicat deși cei doi protagoniști, prin originea lor<sup>14</sup>, sunt înzestrați cu puteri supranaturale. Ei se supun *dharmei* și par a transmite că Puterile Divine lucrează prin întreaga fire – oameni, maimuțe, urși sau păsări.; chiar Rama obține victoria sprijinindu-se pe umerii lui Hanuman. Eroii învingători sunt mereu deasupra înțelegerii receptorilor obișnuiți.

Atunci când totul părea că va reveni la starea de echilibru și fericire dinaintea răpirii Rama trimite după Sita și „... dintr-o pricină neștiută, chipul lui ...se întunecă și, cu ochii stinși, prințul se pierde în visare. (...) Fața lui arăta o ciudată schimbare a minții.”<sup>15</sup> Sita, adusă („după ce se îmbăie și se împodobi cu giuvaieruri”) sub baldachin în tabăra învingătorilor, nu a fost întâmpinată cu îmbrățișări. „Nimeni din jurul lui, nici chiar Lakshmana, nu puteau înțelege nimic.

Coborând din baldachin, Sita, cu ochii în pământ, se îndreaptă spre Rama:

*Aryaputra*, șopti ea și izbucni în plâns, nemaiputând să spună ceva.

Vrăjmașul a fost răpus, glăsui Rama. Te-am izbăvit. Mi-am făcut datoria de *kshatryia*. Făgăduința mea este acum îndeplinită. Cu totul neașteptate, de neînțeles, erau cuvintele acestea...Rosti cuvinte și mai aspre.

N-am purtat acest război crâncen numai din dragoste pentru tine, ci pentru a-mi face datoria de *kshatryia*. Nu mă bucur că te-am recăpătat, căci îndoiala te învăluie ca un nor de fum

---

<sup>14</sup> „ Rama nu-i altul decât Vishnu însuși, cu chip omenesc, e Domnul fără început, ori mijloc, ori sfârșit.” – idem, pag. 265

<sup>15</sup> Idem, pag. 268 - 269

întunecat. ...Împreună nu mai putem trăi, va trebui să-ți duci viața singură. Cum poate un *kshatryia* să primească înapoi soția care a trăit atât de mult în casa unui străin?”<sup>16</sup>

Dificil și poate inutil a comenta o asemenea atitudine; aproape imposibil de cuprins sentimentele Sitei care trăise „în casa unui străin” nu doar fără voia ei dar și mereu sub amenințarea regelui-demon sau a femeilor-demon. Chiar și pentru ea era prea mult; și-a ridicat privirea fulgerătoare spre Rama și i-a spus ceea ce se cuvenea în fața unei astfel de nedreptăți. Cu politețe, dar fermitate, ea nu acceptă să îi fie încălcată demnitatea nici chiar de cel pe care îl numește stăpân și decide să treacă *încercarea focului*. „Dar... minune a minunilor! Flăcările strălucitoare se-ncoronară de chipuri cerești, căci zeii toți veniseră și se adunaseră acolo...”<sup>17</sup> încercând să restabilească ordinea firească a lucrurilor, căci Rama încălcase regula celor care au o creștere aleasă.

Virtutea și curățenia sufletească au ridicat-o deasupra flăcărilor așa cum se întâmplase și atunci când cetatea Lanka – cetate a bogățiilor și plăcerilor - fusese cuprinsă de flăcări, asemenea Sodomei și Gomorei. În fața evidenței, soțul va juca rolul pisicii care trebuie să cadă mereu în picioare; el își va justifica atitudinea susținând că a fost izvorâtă din dorința de a liniști poporul și nu din faptul că nu ar fi cunoscut recunoscut desăvârșita ei neprihănire. În sprijinul lui coboară din ceruri însuși Dasaratha și cere de la Sita iertare pentru fiul său.

Împlinirea unui destin nefericit era însă, astfel, doar amânată. Cartea a șaptea *Uttara-Kanda* aduce epilogul și înfățișează soarta tristă a Sitei după ce a fost încoronată ca regină. Otrava îndoielii, orgoliul sau doar slăbiciunea îl determină pe Rama – posibil strămoș al lui Othello - să asculte limbi clevetitoare și să-și surghiunească soția în codru. Acolo află adăpost la sihăstria înțeleptului Valmiki, unde va naște și crește pe cei doi gemeni - Lava și Kusa, deveniți mai apoi ucenici ai acestuia.

„Anii au trecut și Rama, rege fără bucurie” nu își va cunoaște fiii decât la ceas hărăzit de zei când, parcă anume pentru închiderea cercului, în cetatea Ayodiei se va organiza un mare sacrificiu al calului. Gemenii, sfătuiți de Valmiki vin și recită, fără a primi nici un fel de plată, „...epopeea fără moarte, **Ramayana**”. Rama înțelege adevărul și, cuprins de remușcare, vrea să

---

<sup>16</sup>Idem, pag. 269 -270

<sup>17</sup>Idem, pag. 271

ceară iertare și să reînnoade firul vieții în doi, cerând însă ca „... Sita, iar mireasă, cinstea să și-o dovedească”<sup>18</sup>.

Rețeta însă nu mai funcționează. Sita îi dăruise candoarea adolescenței, atunci când se căsătorise, își sacrificase tinerețea, atunci când a l-a urmat în codrul Dandaka, a trecut prin încercarea focului pentru a-și demonstra neprihănirea - recunoscută chiar de zei, și-a asumat, la maturitate, responsabilitatea maternității, fără să-i ceară regelui sprijin sau favoruri. Prin noua sa dorință, Rama cerea prea mult. Pentru el, cea care era întruchiparea virtuții, pare a fi o bijuterie a coroanei, care i se cuvine. (Totuși, este bine a ne feri să-l judecăm prea aspru pe Rama; și tatăl său își sacrificase fiul și soția favorită din teama de a nu fi judecat de ceilalți; în mod evident, poartă amprenta unui anume mod de înțelegere a vieții.) Formulele de căință și de politețe nu mai sunt suficiente. Sita își apără cu înțelepciune demnitatea:

„Cu povară-n piept începe Sita tristele cuvinte!

Da am trăit o viață nepătată-n gând și faptă,  
Scapă-ți fiica de rușine și primește-o, Țărnă, Mamă!

În fiorul datoriei de-am trăit neîntinată,

Mamă ce-ai născut femeia, Țărnă, ia-ți din nou copilul!

Dacă soțului meu rege eu am fost soție castă,

Mamă Țărnă, vai pe Sita, scap-o de povara vieții!”<sup>19</sup>

E momentul finalului; Sita se întoarce spre propria origine – huma din care fusese plămădită se deschide și îi oferă tron de aur.

„Toți îi laudă virtutea! Sita însă nu mai este!

Rama-i singur! Fericirea zilelor pierdutu-i-sa...”<sup>20</sup>

---

<sup>18</sup>Idem, pag. 282

<sup>19</sup>Idem, pag. 283

<sup>20</sup>ibidem

De-a lungul timpului, cu știință sau poate fără știință, truditonii metaforelor sau simpli muritori, sau întors spre Rama și Sita în încercarea de a descifra și înțelege tainele celor ce iubesc. Lupta pentru putere va determina tragedii și în alte familii regale; otrava geloziei se va strecura și în inima altor eroi plini de virtuți militare; și alte eroine vor obosi să fie socotite păpuși ale soților și vor opta, într-un fel sau altul, pentru căutarea sinelui. Fericirea promisă sau visată va fi tot mai departe - din pricini mărunte, nepăsare sau ignoranță. În căutarea împlinirii absolute povestea se repetă mereu, ca un dat al destinului uman. Sub povara propriilor fapte sau plătind datorii ale strămoșilor, îndrăgostiții de pretutindeni încă mai speră.

Doar poveștile umbrelor despre *Îndrăgostiții-Veșnici* sunt nemuritoare pentru că sunt născute din iubire, sacrificiu și slăbiciune – din paradoxurile mitice ce încă ne pot servi drept lecție de viață.

### **Bibliografie**

1. Bell, John – String, hands, shadow – a modern puppet history, The Detroit Institute of Arts, 2000
2. Ciobotaru, Anca Doina – Teatrul de animație între magie și artă, Editura Princeps Edit, Iași, 2006
3. Ciobotaru, Anca Doina – Personaje, cupluri și povești... cu sfori, Editura Artes, Iași, 2009
4. Dănăilă, Natalia – Magia lumii de spectacol, Editura Junimea, Iași, 1993
5. Onicescu, Octavian – Învățați ai lumii, Editura Albatros, București, 1975
6. Pani, Jiwan – Living dolls – story of indian puppets, Publications Division Ministry of Information and Broadcasting Government of India, Patiala House, New Delhi, 1986
7. Philpott, A.R. – Dictionary of Puppetry, Editura Plays, INC., Boston, 1969
8. Valmiki - Ramayana, trad.Sergiu Demetrian, trad. Versuri George Coșbuc, Editura pentru Literatură, București, 1968, vol. I și II